

Gotlands runinskrifter 3

Vallstena socken

G 231 – G 237

Helmer Gustavson

Vallstena kyrka

Vallstena socken kan karaktäriseras som en slättbygd med en öppen bördig jordbruksbygd i väster och en skogstrakt i öster. Den har varit en rik fornåldersbygd med närmare ett tusen registrerade fornlämningar, bland dem 17 järnåldersgravfält. Långhuset i Vallstena kyrka och större delen av tornet byggdes i början av 1200-talet. Till detta hörde ett litet kor med absid. I slutet av 1200-talet byggdes ett större kor och ett nytt långhus började byggas men fullföljdes inte sedan den östligaste travén fullbordats. Det förklarar kyrkans unika utseende.

G. Wallin förtecknade 1742 två runristade gravhällar från Vallstena kyrka, G 231 och G 232. Vid C. G. Hilfelings besök 1801 låg G 232 framför altaret och G 231 närmast den i söder. Han såg också en ”nästan aldeles utsliten Runsten” (G 233) på kyrkogården vid södra kyrkodörren. Kyrkoinventariet 1830 uppger att åtta gravar finns nedanför altaret och anger för fem av dem vilket hemman de tillhör och ”Ofvannämnde åtta Grafvar i Kyrkan äro hvardera försedd med en sten, men alldenstund nytt golf blifvit inlaggt, som äfven betäcker dessa Stenar, så kan ej uppgifvas om de varit släta, eller hvad å de samma varit uthugget.” Enligt C. Säve stod en runristad gravhäll (G 234) löst lutad mot kyrkogårdsmuren år 1848. Den flyttades i slutet av 1880-talet till Bjerges gård men flyttades tillbaka till kyrkogården 1928 och stod där 1944, när E. Wessén granskade den.

På begäran av J. W. Hamner 1923 bröts en del av det trägolv upp som sedan 1830-talet hade dolt G 231 och 232 och stenarna höjdes till golvnivå inför O. v. Friesens och Hamners pågående undersökning och fotografering av Gotlands runstenar. Efter den avslutade restaureringen av kyrkan meddelade Gunnar Svahnström i en skrivelse till riksantikvarien 1958 (RAÄ 1399/1958) att kyrkans två märkligaste gravstenar från 1350 och 1326, dvs. G 232 och G 231, hade lagts in i golvet på ömse sidor om altaret. Inför O. v. Friesens undersökning av runinskrifterna i Vallstena kyrka 1924 uppmärksammade Efraim Lundmark honom på de inristade runinskrifterna i tornbågen vid tornkammaren. 12 lodrätt ristade streck, 9 cm höga, i norra tornväggen, 3 cm öster om västra tornväggen och 158 cm över golvet, är inte runor.

231. Vallstena kyrka

Litteratur: L 1731, S 58, F 243, W 119. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1 (hs i Kungl. Bibl.), s. 990, *Runographia Gothlandica* (1) (i *Acta Societatis Regiae Scientiarum Upsaliensis* 1743, tr. 1749) s. 78 ff.; *Langebekiana*, utg. av R. Nyerup (1794), s. 158; C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1801 (hs F m 57:11 i Kungl. Bibl.), s. 35; N. H. Sjöborg, *Samlingar för Nordens fornälskare* I (1822), s. 30; J. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 155, 212; C. Säve, *Gotländska samlingar* (hs i UUB) 1852, s. 220, *Gutniska urkunder* (1859), s. xxxviii; G. Stephens, *The Old Northern Runic Monuments* vol. 1 (1866-67), s. 22, *The Runes* (1894), s. 39; G. Lindström, *Anteckningar om Gotlands medeltid 1-2* (1892-95), s. 110, nr. 203; H. Pipping, *Om några gotländska runinskrifter* (i *Månadsbladet* 1900), s. 55, 65; O. v. Friesen, *Blyrullen från Alvastra* (i *Fornvännen* 1919), s. 122, *Anteckningar 16/7 1924* (UUB), s. 25, *De svenska runinskrifterna* (i *Runorna, Nordisk kultur* 6 (1932), s. 232; E. Brate, *Sveriges runinskrifter* (1922), s. 93; PM 24/1923 (Osignerat utkast till skrivelse till Alfred Edle; ATA); J. W. Hamner, *Skrivelse till riksantikvarien 20/8 1923* (RAÄ dnr 1716/1923; ATA) ; *Skrivelse från Riksantikvarieämbetet till pastorsämbetet i Vallstena 5/9 1923* (ATA); *Protokoll vid extra kyrkostämma med Vallstena församling 2/9 1923* (ATA); *Sveriges kyrkor, Gotland 2* (1931), s. 203; H. Gustavson, *Gotlands ortnamn En översikt* (i *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 1938), s.10; H. Wideen, *Gen. Inv. 1945* (ATA: Go Allm. B: Gravstenar); G. Svahnström, *Skrivelse till Riksantikvarieämbetet 4/2 1958* (ATA); G. Svahnström & E. Lagerlöf, *Gotlands kyrkor* (1966), s. 241; E. Melefors, *Byngen, Smissen och Listar. Inbyggareteckningar och husbondenamn på Gotland 1. Typologi och ordbildning* (Studier till en svensk ortnamnsatlas 13. 1983), s. 130, 134; S-E. Pernler, *En gravhäll i Vallstena* (i *Gotlands Tidningar* 10/8 1989), "Lafrans gjorde denna kyrka" *Runor i kyrkomiljöer* (i: *Runmärkt Från brev till klotter Runorna under medeltiden*. Red. S. Benneth et. al. 1994), s. 105; Th. Snædal, *Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi*. (Runrön 16, 2002) s. 148.

Äldre avbildningar: C. G. Hilfeling, a.a. Tab.14; J. Liljegren och K. Brunius, *Nordiska fornlemningar*, bd 1 (1823), tavla 32; *Gotländska kyrkor i ord och bild* utgiven av Gotlänningens redaktion (1897-1903), s. 162; A. Edle, foto 1923 (G 231 under det just uppbrutna trägolvet).

Gravhäll med runinskrift i korgolvet söder om altaret omedelbart väster om östra korväggen. Hällen ligger med fotändan mot väster. Materialet är brun kalksten, rik på försteningar i ljusare färg. Hällen som är väl bevarad bortsett från en skada i vänstra långsidans nedre del har trapetsoid form. Bredd upptill är 184 cm, nedtill 114 cm, längden är 288 cm. En latinsk majuskelinskrift börjar i hällens övre vänstra långsida och löper längs sidorna. Runinskriften är ristad i ett sköldformat inskriftsband i hällens mitt med runornas baser inåt. Runhöjd 8-11 cm. I sköldens mitt finns ett enkelt kors, snarast ett processionskors, och tre små malteserkors över korset.

Enligt G. Wallin, *Runographia Gothlandica*, låg G 231 och G 232 år 1742 inne i kyrkan. C. G. Hilfelning beskrev och avbildade dem 1801 och angav deras placering framför altare. Enligt C. Säve var både G 231 och G 232 oåtkomliga år 1854. G. Lindström beskriver hällarna 1892, men av hans framställning att döma har han inte själv granskat dem. År 1923 bröts en del av det dåvarande trägolvet upp inför O. v. Friesens planerade undersökning och hällarna återfanns framför altaret nedanför altarestraden. De flyttades upp till golvnivån. I samband med restaureringen av kyrkan fick hällarna 1957 sin nuvarande placering på båda sidor om altaret.

G 231. Återfunnen under kyrkgolvet. Foto: A. Edle 1923 (ATA).

Inskrift:

✚ sihfriþr : i : alfin- : lit : gera : stain : hisan : yvir : butaiþi : dotur : sina :
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50
 ok yvir : aulaf : ok botlini : i norþrgarþum
 55 60 65 70 75 80 85

Sigfriðr i Alfini(?) lit gera stain hissann yvir Būtaiði dōtur sīna ok yvir Auðlaif ok Bōtlikni i Norðrgarðum.

»Sigfrid i Alvne lät göra denna sten över sin dotter Butaid och över Audlaih och Botlikn i Norrgarde.»

G 231. Foto: Bengt A Lundberg 1987.

Till läsningen: Inskriften är tydlig och välbevarad med djupa och relativt tunna ristningslinjer. Inskriftens **a**- och **n**-runor har ensidiga bistavar, **t**-runorna har dubbelsidiga bistavar. Dubbelsidiga bistavar snett uppåt höger i **o**-runorna. Vida bistavar i **p**-runorna. 5 **r** är skadad i toppen genom vittring. Mitten av 6 **i** något vittringsskadad. Till vänster om huvudstavens mitt av runa 15 finns en vittringsskada, i vilken möjligen en **a**-bistav anas.

9 **g** och 80 **g** är stungna med en punkt mellan huvudstav och bistav. 20 **e** är stungen med en punkt. Spetsen av högra bistaven i 24 **t** är bortvittrad. På huvudstavens mitt finns en punktartad naturlig fördjupning. Mellanledet i 30 **s** är skadat genom vittring liksom bistaven i 31 **a**. I 32 **n** går en naturlig skåra tvärs genom huvudstavens nedre del. En sådan går också över huvudstaven i 36 **r**, där bistaven möter huvudstaven. 33 **y** och 55 **y** är tydligt stungna med en punkt. 34 **v** och 56 **v** är stungna med en punkt mellan den övre bistaven och huvudstaven. I 45 **o** är mittpartiet vittringsskadat. Toppen av 55 **y** är borta i en vittring. Ett stycke av huvudstavens mitt i 63 **i** är borta i en vittring. Nedre bistaven i 64 **f** är vittringsskadad. I 65 **o** är delar av den nedre bistaven vittringsskadade. Inget skiljetecken är ristat efter 74 **i**. Bistavens nedre spets bortvittrad i 82 **r**. 85 **m** är ristad överst i inskriftsbandet till höger om 84 **u** och invid det kors som inleder och avslutar inskriften. Runans höjd är 4 cm.

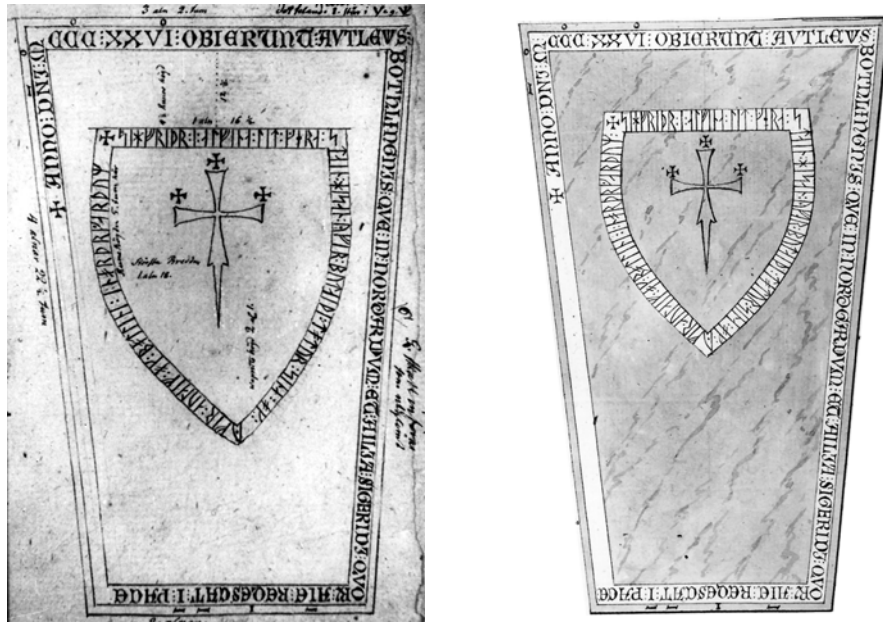
G. Wallins läsning i *Analecta Gothlandica* och i *Runographia Gotlandica* avviker något från Runverkets läsning: **sihfriþr : i : alfini : lit : gera : stain : hisan : yvir : buthiþi : totur : sina : ok : uvir : aulaef : of botliþni : i norþrgarpum** * I kommentaren s. 80 i *Runographia* anger G. Wallin att bindrunan borde ha ristats **gn**, en ”sammadragning för **g** och **n**”.

C. G. Hilfeling (Tab. 14): ***sihfriþr : i : alfini : lit : gera : stain : hisan : yfer : butaiþi : totur sina : ok yfir : aulaif : ok : botlini : i norþrgarpum :**

C. Säve, S 58: ***sihfriþr : i : alfini : lit : gera : stain : hisan : ufir : buthiþi : totur sina : ok yfir : aulaif : af : botlini : i norþrgarpum :**

Från sin undersökning 1924 redovisar O. v. Friesen i stort samma läsning som Runverket 1979. Han antecknar att stenytan till vänster om huvudstaven i runa 15 är något skadad, dock har troligen inte här stått **a**. Enligt Herbert Gustavson (1938, s. 10) hade O. v. Friesen meddelat honom att runorna 10-15 möjligen skulle läsas **alfina**. Ovan mitten av

50 i konstaterar O. v. Friesen en skada och till höger om mitten en avflaging. Runan dock inte stungen. 64 f ej stungen, men några grunda flagingar finns mellan stavarna. En liten fördjupning på huvudstavens mitt i 61 l har O. v. Friesen bedömt som en stingning. Så ej Runverket. Även E. Wesséns läsning 1944 överensstämmer med Runverkets bortsett från att E. Wessén läser **alfina** och av en lapsus dubbeltecknar **s**-runan i **hisan**.

G 231. Enligt skiss av C. G. Hilfeling i *Rejse paa Gulland 1801* och tab. 14 *Resejournal 1801*.

Majuskelskriften på latin innehåller i det närmaste runinskriftens utsago. Den har dock formulerats enligt gängse latinska formuleringar av gravinskrifter till skillnad från runinskriftens, som innehåller en reminiscens av runstenarnas uppgift om vem som ombesörjde tillkomsten av monumentet.

Inskriften lyder: ✚ANNO : DOMINI : MILLESIMO : TRECENTESIMO : VICESIMO SEXTO : | OBIERUNT : AVTLEVS | BOTHLINGNIS : QVE : IN : NORD[G]ARDUM : ET : FILIA : SIGFRIDI ! QVO | RUM ! ANIME : REQIESCAT : IN : PACE |

«Herrens år 1326 dogo Audlav och Botlikn i Norrgarde och dottern till Sigfrid. Deras själar må vila i frid.»

I fråga om den latiniserade formen av *Bōtlikn* kan nämnas att sammansatta starka kvinnonamn latiniserades genom att böjas efter latinets tredje deklination (Estridis, Ingiburgis m.fl.), sannolikt därför att *iō*-stammar, *ō*-stammar och ”urspårade” *i*-stammar i sin böjning liknade vissa oblika former av latinets *i*-stammar, se S. Olsson Nordberg, *Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom före 1300* (1926), s. 19. Skrivningen *Bothlingnis* torde visa att en bakre palatal klusil jämte nasal (/g/ + /n/) hade utvecklats till en bakre palatal nasal jämte nasal (/ñ/ + /n/). Se J. E. Löfkvist, *Svenskan i latinska originaldiplom 1300-1325* (1976), s. 483 ff.

En iakttagelse vid undersökning av inskriften är att gårdnamnet skrivs *NORD[G]ARDUM* där *D* torde återges med förkortningstecken och [G] felaktigt med *O* samt *AR* är en ligatur. Något eventuellt nasalförkortningsstreck finns inte över *A* i *REQUIESCAT*.

Anmärkningsvärd är också användningen av prepositionen *in* stället för den väntade prepositionen *de*. Möjligen beror det på en inverkan från ”det runska *i*” (E. Melefors 1983, s. 134).

Släktskapsförhållandet mellan de i inskriften nämnda personerna är delvis osäkert. Möjligen har Butaids mor varit dotter till Audlaiv och Botlikn i Norrgarde.

Mansnamnet *Sigfriðr* finns också belagt i inskriften på den nu försvunna gravhällen G 5 Vamblingbo kyrka. *Būtaiðr* (*Bōtaiðr*) är ett av de vanligaste kvinnonamnen i de gotländska runinskrifterna, medan inskriftens *Audlaifr* är det enda runbelägget på mansnamnet. Det tycks i övrigt endast var känt i några få fall från Norge under 1500-talet (E. H. Lind, *Norsk-isländska dopnamn Supplementband. 1931*, sp. 126 *Auðleifr*). Kvinnonamnet *Bōtlikn* förekommer också i inskrifterna på G 120 och G 297. Förutsatt att ristaren inte har utlämnat en **k**-runa av misstag, torde **n** i **botlini** stå som tecken för ett velart *ng*-ljud, dvs. en nasalering av förbindelsen *kn* i svagt betonad stavelse. En sådan möjlighet till tolkning framför H. Pipping i *Vitterhetsakademiens Månadsblad* (1900), s. 55 f. För detta talar skrivningen av namnet i hällens latinska inskrift. Den

liknande skrivningen **linatr**, dvs. *Līknatr* (<*Līknhvatr*) i G 113 Ardre kyrka torde däremot bero på ristningsfel att döma av former som *Licnatus*, *Lichnatus* i latinska texter och gårdnamnet *Liknatte* i Stenkyrka socken. Om den omdiskuterade förleden *Bōt*- se G 225 och E. Melefors.

Runföljden **alfin-** avser gården Alvne en kilometer östnordöst om Vallstena kyrka. Strax söder om Alvene ligger Alvena lindaräng, ett Natura 2000-område (SE0340060), ett bördigt änge som ligger på tjocka lager av moränmargel och där ett flertal husgrunder från järnåldern och stensträngar finns. Hur ortnamnet *Alvene* skall tolkas är osäkert. Sannolikt är namnet bildat till ordet *alv* 'jordlager närmast under matjorden'. Jämför Gotländsk ordbok **alv** mask. best. form, **alven**, 'grunden, djupt i åkern' och sammansättningen **ler-alv** 'åkerlera blandad med stenknölar och små gråsten'. Med tanke på den geologiska förutsättningen skulle ortnamnet kunna vara best. form. dat. sing. av appellativet *alv*. Det förutsätter dock att feminint genus för ordet kan beläggas eller göras troligt.

Inskriftens **i norþrgarþum** avser gården Norrgarde omkring 2 km norr om Vallstena kyrka. Förleden utgörs av det forngutniska *norþr* 'norr, mot norr, norrut' och efterleden är dat. plur. av ordet *garþr* i betydelsen 'inhägnad, gärdesgård'. Om den allmänna betydelsen och betydelseutvecklingen av ordet se G. Pellijeff, Lag om gård i västgöotalagar (1967), s. 86 och – för Gotland – I. Olsson, Gotlands stavgardar En ortnamnsstudie (1976), s. 109 f.

Demonstrativa pronominet *hinna*, *hissan* (ack. sing. mask.) och *hitta* (nom. och ack. sing. neutr.) förekommer i omkring tio runinskrifter på södra delen av huvudön (socknarna Vamlingbo, Grötlingbo, Hemse, Lye, Gerum, Lojsta) dessutom i G 240 Bäls socken. Anmärkningsvärt är att sockenbeläggen på pronominet *hissen* i Gotländsk ordbok, s. 335 visar en likartad geografisk fördelning. Runorna **hit** på sakramentsskåpet G 206 i Valls kyrka torde vara en felristning för det självständiga demonstrativa pronominet *hitta* (**hita**). Det förklarar möjligen varför ristaren felaktigt har placerat en **a**-bistav vid **t**-runan i den efterföljande runföljden **iti**, *itti*, 'efter' i G 206. Jämför V. Reinhammar, Pronomenstudier (1975), s. 168 f. En

parallell till demonstrativet är Stånga-alnens majuskelinskrift *hitta ier ret gota eln* (S 204; S. Göransson, art. alen i KLM 21, sp.80). Om tolkningar av förhållandet mellan *h*- och *þ*-former av pronomenet se V. Reinhammar a.a., s.176 ff.

232. Vallstena kyrka

Litteratur: L 1731, S 58, F 243, W 119. G. Wallin, *Analecta Gothlandica* 1 (hs i Kungl. Bibl.), s. 989, *Runographia Gothlandica* (1) (i *Acta Societatis Regiae Scientiarum Upsaliensis* 1743, tr. 1749) s. 78 ff.; C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1801 (hs F m 57:11 i Kungl. Bibl.), s. 34; N. H. Sjöborg, *Samlingar för Nordens fornälskare* I (1822), s. 30; J. Liljegren och K. Brunius, *Nordiska fornlemningar*, bd 1 (1823), opag.; J. Liljegren, *Runlära* (1832), s.155, 212; P. A. Säve, *Gotländska samlingar* 2 (hs i UUB), s. 366, 368; C. Säve, *Gutniska urkunder* (1859), s. xxxviii; G. Stephens, *The Old Northern Runic Monuments* vol. 1 (1866-67), s. 22, *The Runes* (1894), s. 39; L. Wimmer, *Professor G. Stephens om de ældste nordiske Runeindskrifter* (i *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1868) s. 73; G. Lindström, *Anteckningar om Gotlands medeltid* 1-2 (1892-95), s. 110 f., nr. 204; H. Pipping, *Om några gotländska runinskrifter* (i: *Månadsbladet* 1900), s. 55, 65; O. v. Friesen, *Anteckningar* 16/7 1924 (UUB), s. 25; *Om skrivelser* 1923 ang. flyttning av G 232, se G 231; *Gotlands kyrkor* 2. Rute setting. Konsthistoriskt inventarium bearbetat av J. Roosval och E. Lundmark. 1931 (Sveriges kyrkor. Gotland), s. 200; H. Wideen, *Gen. Inv.* 1945 (ATA: Go Allm. B: Gravstenar); G. Svahnström, *Skrivelse till Riksantikvarieämbetet* 4/2 1958 (ATA); G. Svahnström & E. Lagerlöf, *Gotlands kyrkor* (1966), s. 241; E. Melefors, *Byngen, Smissen och Listar. Inbyggarbeteckningar och husbondenamn på Gotland* 1. Typologi och ordbildning (Studier till en svensk ortnamnsatlas 13. 1983), s. 138, 203; Th. Snædal, *Medan världen vakar Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi.* (Runrön 16, 2002), s. 148.

Äldre avbildningar: C. G. Hilfeling, a. a. s, 34, Tab. 15; J. Liljegren och K. Brunius, *Nordiska fornlemningar*, bd 1 (1823), tavla 32; *Gotländska kyrkor i ord och bild* utgiven av Gotlänningens redaktion (1897-1903), s. 162; A. Edle, foto 1923 (G 232 under det just uppbrutna trägolvet).

Gravhäll med runinskrift och självdaterande latinsk majuskelinskrift i korgolvet en halv meter norr om altaret och omedelbart väster om östra korväggen. Hällens fotända ligger mot väster. Materialet är grå kalksten. Hällen är rektangulär och har längden 250 cm och bredden 139 cm. Den latinska majuskelinskriften löper längs hällens kanter. Runinskriften är ristad längs den nedre högra långsidan innanför den latinska inskriften i en kolonn till en växtornerad bågställning. Runorna står med baserna inåt. Runhöjd 5 cm. I de fyra hörnen finns evangelistsymbolerna. I hällens mitt är en helhetsbild av den döde i full ornat med kalken i den vänstra handen och den högra höjd i en välsignelsegest. Huvudet vilar mot ett hyende. Gestalten står under bågställningen.

G. Wallin anger bara att hällen ligger inne i kyrkan. Enligt C. G. Hilfeling låg den år 1801 mitt för altaret. Där låg den kvar under ett trägolv till dess att den tillsammans med G 231 år 1923 lyftes upp i nivå med kyrkgolvet. Sin nuvarande placering fick hällen i samband med restaureringen år 1957.

Inskrift:

*** olavr : bingil : lit : gera : mik : yvir : herapetar**
 5 10 15 20 25 30

Olavr bingil lit gera mik yvir herra Petar.

»Olav bingil lät göra mig över herr Peter.»

G 232. Vallstena kyrka. Foto: Bengt A. Lundberg 1987 (ATA).

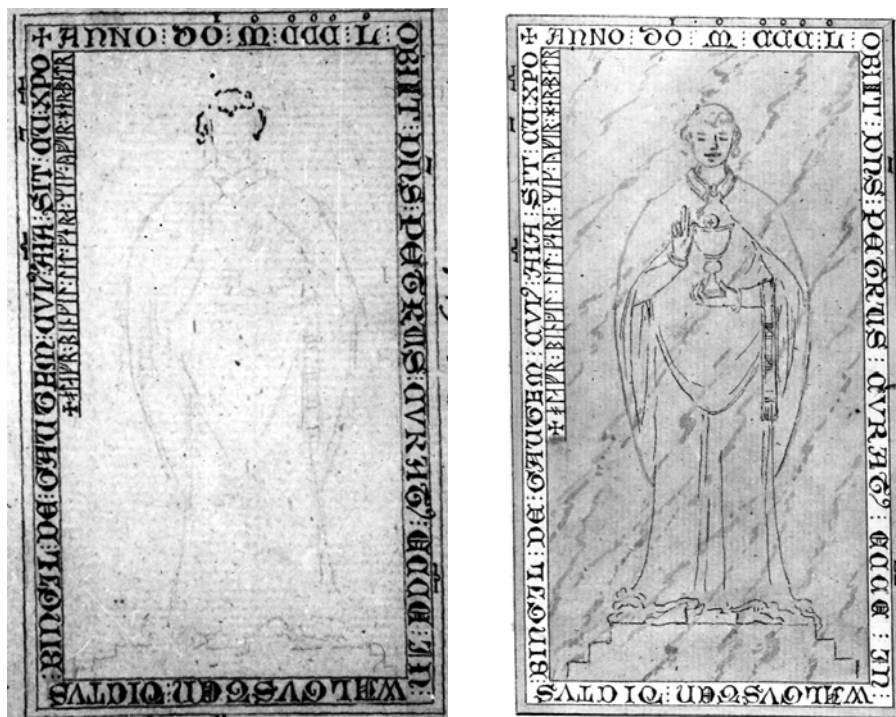
G 232. Vallstena kyrka. Detalj med runinskriften. Foto: Bengt A. Lundberg 1987 (ATA).

Till läsningen: Ristningen på hällen är mycket välbevarad. Runinskriften har smala och tunna ristningslinjer. Före inskriftens början finns ett litet malteserkors. 1 **o** har dubbelsidiga bistavar snett uppåt höger. Runorna **a** och **n** har ensidiga bistavar. 4 **v** är stungen med en punkt i vinkeln mellan huvudstav och den övre bistaven. Vid 7 **i** finns till vänster om huvudstavens mitt en punktartad vittringsskada. 9 **g** är stungen med en punkt i vinkeln mellan huvudstav och bistav, likaså 15 **g**. 14 **t** har dubbelsidiga bistavar, likaså 31 **t**. 16 **e** stungen med en punkt på huvudstavens mitt, likaså 27 och 30 **e**. 22 **y** är stungen med en punkt mellan huvudstav och bistav, likaså 23 **v**. Bindrunan 29 **ap** är stungen med en punkt i den övre öglan.

G. Wallin, *Analecta Gothlandica*: **olavr : bingil : lit : gera : mik : yvir : herabit̃ar**. Under **herabit̃ar** står hera Pitar skrivet med blyerts.

C. G. Hilfeling: ✥ **olavr : bingil : lit : gera : mik : yfir : herapetr**. Han har inte uppmärksammat att runa 32 är en bindruna.

Läsningarna i Liljegrens *Runurkunder* (L 1732) och C. Säves *Gotländska runinskrifter* (S 59) bygger inte på självsyn. O. v. Friesen redovisar stort sett samma läsning som *Runverket* 1979, men är tveksam hur runa 30 skall läsas. Enligt honom är den avskalad vid mitten. Möjligen har den en gång varit stungen. Kanske rör det sig dock om ett urfallet petrifikat. E. Wessén 1944 återger samma läsning som *Runverket*.

G 232. Enligt skiss av C. G. Hilfeling i *Rejse paa Gulland* 1801 och tab. 14 *Rejsejournal* 1801. Avbildningarna av den döde är felvända av Hilfeling.

Den latinska majuskelskriften lyder: ✥ ANNO : DOMINI : MILLESIMO : TRECENTESIMO : QUINQUAGESIMIO : OBIIT : DOMINUS : PETRUS : CVRATUS : ECCLESIE IN : WALGVSTEN : DICTVS BINGIL : DE : GAUTEM : CVIUS : ANIMA : SIT : CUM : CHRISTO AMEN

»Herrens år 1350 dog herr Peter, själasörjare i kyrkan i Vallstena, kallad Bingil från Gothem, vilkens själ må vara med Kristus.»

I fråga om den latinska inskriften kan nämnas att fotändan är kantskadad varför alla de förkortningstecken över årtalsuppgiften som återges i *Analecta* s. 989 och hos C. G. Hilfeling inte är bevarade. I nedre högra hörnet utanför inskriftsramen kan ordet AMEN läsas inhugget med ca 2,5 cm höga majuskler.

De två samhörande inskrifterna, den latinska bokstavsinskriften riktad till kyrkans män och den folkspråkliga med runor till människorna i bondesamhället, torde kunna förstås så att Olof har låtit göra gravhällen till minne av sin bror eller son Peter. Båda har varit hemmahörande i Gothems socken, möjligen såsom G. Wallin förmodar i *Runographia* s. 79 i den gård i socknen som enligt honom var känd under namnet *Bingel* och som delats i *Bengte-bingel* och *Ny-bingel*. Hur inskriftens **bingil** skall förstås är något oklart. Den latinska inskriften talar för att det rör sig om ett personbinamn. Enligt E. Melefors a.a. s. 203 är det möjligen bildat med suffixet *-il*, *-el* till ett gårdnamn *Binge* för att ange härkomst. Strax söder om Gothems kyrka ligger gården Kyrkbinge. Att namnbeläggen i de två inskrifterna hör samman med de nämnda ortnamnen torde vara säkert, men det är osäkert på vilket sätt.

Av inskrifterna framgår att Peter var sockenpräst i Vallstena. Som *curatus* svarade han för själavården i församlingen (*cura animarum*). Eftersom han var sockenpräst hade han titeln *herra*. Den förekommer i flera gotländska runinskrifter, se G 122 Buttle kyrka och G 331 Bunge kyrka. Under medeltiden stod den som bestämning till förnamnet. Om herretiteln *dominus* och *herra* se KLN 6 (artikeln Herretitel), sp. 506, 508 och KLN 8 (artikeln Klerus), sp. 477. Om framförställningen av titeln *dominus* och *herra* före huvudordet, se E. Wessén, *Svensk språkhistoria* 3 (1956), s. 90 f.

233. Vallstena kyrka

Litteratur: L 1733, S 60, F 245. C. G. Hilfeling, Resejournal 1801 (hs F m 57:11 i Kungl. Bibl.), s. 35; N. H. Sjöborg, Samlingar för Nordens fornälskare 1 (1822), s. 30.

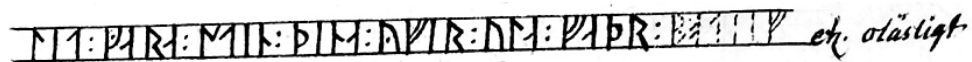
Runristad sten, nu borta. C. G. Hilfeling uppgav 1801 att det på kyrkogården vid södra kyrkodörren låg en nästan helt utsliten runsten, där endast några få ord kunde bestämmas medan det övriga var oläsligt. Därefter har den försvunnit och i Gutniska urkunder (1859) uppges att den inte är återfunnen.

Inskriften enligt C. G. Hilfeling:

...lit : gara : stin : þina : yfir : ula : faþr : þot - - f...

... lēt gera stain þenna yfir Ōla faður(?) Bōt...

»...lät göra denna sten över Ole, Botolvs fader (?)...»

G 233. Vallstena kyrka. Inskriften återgiven i C. G. Hilfelings Resejournal 1801.

I J. Liljegrens Runurkunder bygger inte redovisningen på självsyn utan är en translitterering av C. G. Hilfelings avritning av runorna. Det samma gäller återgivandet i C. Säves Gotlands runinskrifter.

Hur pass korrekt C. G. Hilfeling har återgivit inskriften är osäkert. Former som **gara** och **faþr** återfinns inte i gotländska inskrifter och inte heller **stin**. Sannolikt har det inskriften stått **giara** och **faþur** och det är tänkbart att **i**-runan varit stungen, dvs. att det har stått **sten**. Skrivningen **sten** uppträder i övrigt endast i den delvis ortografiskt avvikande gravhällen G 100 i Lye kyrka från mitten av 1400-talet. En vacklan i återgivandet av ursprungligt **ō** i betonad stavelse i personnamn såsom i **ula** och **bot[olf]** är inte ovanlig under medeltiden.

Av den fragmentariska inskriften framgår det att monumentet varit en gravhäll. Just frasen *gera (giara, giera) stain þenna yvir* – en variant med framförställt demonstrativt pronomen används också – förekommer på gotländska gravhällar men inte på gotländska runstenar. Mansnamnet *Ōli* återfinns också i G 21, en gravhäll från omkring 1300 i Öja kyrka och i G 36, en gravhäll från 1300-talet i Grötlingbo kyrka. Namnet har uppfattats som en kortform till *Ōlafr* (L. Peterson, Nordiskt runnamnslexikon (2007), art. *Ōli*). Det namn som C. G. Hilfeeling med tvekan återger med **bot- -f** har förmodligen varit mansnamnet *Bōtolfr*, som ofta förekommer i de gotländska runinskrifterna. Inskriften medger inte någon precisare datering av gravhällen än till senmedeltid.

234. Vallstena kyrka

Litteratur: S 61, F 244 (och 246), W 118; C. Säve Gotlandsord (ms R 629, UUB), s. 214; Fornminnesinventering 31/8 1927 (ATA); B. Bergman, Skrivelse till Riksantikvarien 23/9 1927 med förslag till återflyttning av hällen från Bjerge gård till kyrkan; skrivelse från Riksantikvarien till pastorsämbetet i Vallstena 16/12 1927, skrivelse från pastorsämbetet till Riksantikvarien 1/1 1928, skrivelse från Riksantikvarien till pastorsämbetet och fröken Gardell, Bjerge gård 5/5 1928, skrivelse till Riksantikvarien från fröken Gardell 1/10 1928 (samtliga dessa skrivelser i ATA gäller flyttningen av hällen och kostnaderna för den); O. v. Friesen, Anteckningar 9/7 1936 (UUB); Skrivelse från Riksantikvarieämbetet 1951 till Kungl.

Byggnadsstyrelsen (remissvar från RAÄ dnr 3157/51 om intagning och nedläggning av hällen i kyrkans golv); Skrivelse från landsantikvarie G. Svahnström till Riksantikvarieämbetet 4/2 1958 (RAÄ dnr 1399/58, ATA, ang. hällens placering i kyrkan); E. Melefors, Byngen, Smissen och Listar. Inbyggarbeteckningar och husbondenamn på Gotland 1. Typologi och ordbildning. (Studier till en svensk ortnamnsatlas 13). 1983, s. 132, n. 100.

Äldre avbildningar: C. Säve, avbildning med måttsuppgifter i Gotlands-ord (R 629, UUB), s. 215, renritning i Runanteckningar 15 a (ATA); B. Bergman, foto av hällen i trappan 1927 (ATA); T. Carlsson, foto av hällen i trappan 1927 (ATA); A. Gardell, foto av hällen i trappan 1928 (ATA); A. Edle, foto 1936 av hällen på kyrkogården (ATA).

Gravhäll med fragmentarisk runinskrift i korgolvet på södra sidan om altaret och 40 cm norr om södra korväggen i närheten av korportalen. Fotändan mot öster. Materialet är grå kalksten. Ristningen är starkt vittrad. Då O. v. Friesen såg hällen 1936 konstaterade han att mittpartiet var räfflat med bredjärn och slitet av tramp. Vissa av skadorna var vid Runverkets undersökning 1979 utfyllda med cement. Rester av runinskrift och inskriftsband finns nu endast vid kortsidorna. Hällen har varit dekorerad med ett kors av vilket endast delar av övre korsarmen och den trappstegsformade foten återstår. Hällen har ursprungligen varit trapetsoid med en beräknad bredd om 107 cm upptill och 94 cm nedtill. Längden har varit 203 cm. I sin nuvarande rektangulära form är hällen 199 cm lång och 93 cm bred. Runhöjd 7-8 cm.

Då C. Säve såg hällen 1848 stod den lutad mot kyrkogårdsmuren. Under 1850-talet flyttades den till Bjärke gård (Stora Bjärke) i Vallstena socken, där den användes som trappsten. Då gården år 1888 flyttades ut efter det laga skiftet, lades den som trapphäll i huvudtrappan till den nya gården. I oktober 1928 flyttades den tillbaka till kyrkan och ställdes mot kyrktornets södra yttervägg. Avsikten att placera hällen i tornkammaren kunde inte genomföras, eftersom dörren var för smal. Då E. Wessén såg den 1944, låg den på marken på kyrkogården väster om södra kyrkogårdsporten. I samband med kyrkans restaurering 1957 togs hällen in i kyrkan och fick sin nuvarande placering.

Inskrift supplerad efter C. Säve (R 629) och O. v. Friesen (1936):

[*] b ū---- : i : bierum : li- : gera : s[α]- [n þ--- : yfir : sen : faður :
 5 10 15 20 25 30 35 40
 - -ulf- - o]k : mo- sin : ok : betar b-ta : --n : [o]k : li[kat : ok
 45 50 55 60 65 70 75
 : yfir : hehvat : aþ- ky- -a--- : y-- : -----iakub : [i : k]---- : ----]
 80 85 90 95 100 105 110 115 120

... ī Biergum lit gera stain þenna yfir sin faður --ulf...ok ...ok Petar bonda sinn(?) ok Liknat(?) ok yfir Hegvat...Iakob ī...

»... i Bjärke lät göra denna sten över sin fader...ulf...och...och Petar sin man(?) och Likn(v)at(?) och över Hegvat...Jakob i...»

G 234. Vallstena kyrka. Foto: G. Gådefors 1980.

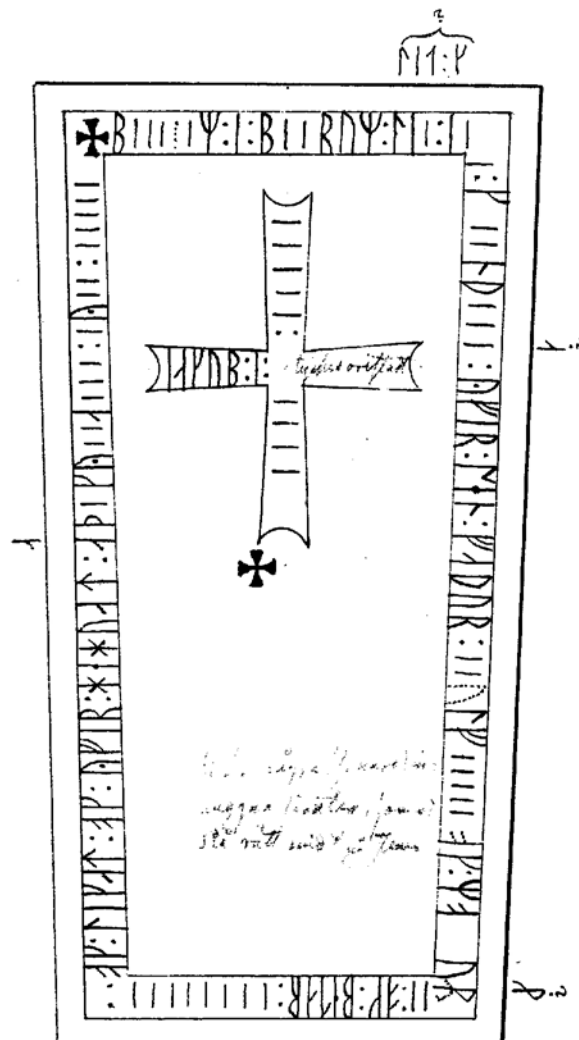
Till läsningen: Före runa 1 har ett litet likarmat kors varit hugget. Av runa 1, som förmodligen varit **b**, är toppen av huvudstaven borta i en vittring. Av bistaven återstår övre öglan samt nedre öglans övre spets. Av 2 **u** återstår övre hälften av huvudstaven och nedre hälften av bistaven. Därefter en 6 cm lång vittringsskada. I den finns inga spår av runor. Runa 5 består av en huvudstav. Vid huvudstavens mittparti finns en ytlig vittringsskada. Där finns inga spår av någon bistav. På platsen för en **l**-bistav finns en ojämn skåra som bedöms vara naturlig. Av runa 6 återstår en huvudstav samt en lågt ansatt bistav snett uppåt höger från huvudstaven. Partiet mellan huvudstav och bistav är skadat av vittring. Här anas möjligen övre delen av en **f**-bistav. Huvudstaven i 10 **e** är stungen med en punkt, likaså i 18 och 59 **e**. En vittringsskada har tagit bort mitten av huvudstaven och ett stycke av bistaven i 11 **r**. Övre spetsen av högra bistaven i 13 **m** borta på grund av hällens omhuggning. Denna har också tagit bort runornas toppar i

runföljden 14-19. Basen är bortvittrad i 14 **l**. Av 15 **i** återstår de nedre tre fjärdedelarna av huvudstaven. Inga spår av stingning. Inga spår av bistavar i runa 16. 17 **g** är stungen med en punkt mellan huvudstav och bistav. Basen av huvudstaven i 18 **e** är borta i en vittring, som fyllts ut med cement. Samma skada har berört basen av huvudstaven i 19 **r** och spetsen av bistaven i 20 **a**. 21 **s** har gotländsk form. Av 22 **a** återstår toppen och basen av huvudstaven, resten av den är borta i en cementfylld vittringsskada. Inga säkra spår av någon **a**-bistav. Av runa 23 återstår 2 cm av huvudstavens topp. Därefter finns inga spår av runor på ett 145 cm långt parti. Här har stenytan streckhuggits och hällens mittparti trampslitits. Av 49 **k** är runans nedre del borta i en cementfylld vittringsskada. 51 **o** har ensidiga bistavar snett nedåt vänster, likaså 56 **o**. Av runa 52 återstår huvudstaven och övre hälften av en **u**- eller **p**-bistav. Av 53 **s** (gotländskt **s**) återstår övre hälften av första ledet och större delen av mellanledet och den övre hälften av tredje ledet. Snett uppåt höger genom mitten av huvudstaven av 54 **i** finns en naturlig vittrad fördjupning. Den högt ansatta bistaven i 55 **n** skönjes i botten av en ytlig vittring. Inga spår av stingning av 58 **b**. Basen av huvudstaven i 60 **t** är bortvittrad likaså huvudstavens mitt och bistavens ansättning mot huvudstaven i 61 **a**. Ett stycke av nedre öglan i 63 **b** är bortvittrat. I runa 64 är huvudstavens övre del vittringsskadad. Det kan inte avgöras om huvudstaven varit stungen eller om där har funnits någon bistav. Inga spår av stingning av 65 **t**. Toppen av huvudstaven i runa 67 är borta i en cementfylld kantskada likaså toppen av runa 68. Av 69 **n** saknas övre delen av huvudstaven. Den högt ansatta **n**-bistav är säker. Av 70 **o** återstår något mer än övre hälften av huvudstaven och övre **o**-bistaven. Basen av huvudstaven av 73 **i** är borta i en vittring, som har fyllts med cement. 3 cm till höger om 73 **i** finns ett 1,5 cm långt lodrätt streck som möjligen är en rest av huvudstaven i 74 **k**. Här finns också punktartade fördjupningar på platsen för en **k**-bistav eller två **f**-bistavar. Därefter inga spår av ristning på grund av trampslitning. 114 **k** är ristad invid övre korstammens slut med läsriktning nedåt.

Insprängd i C. Säves manuskript Gotlands-ord (R 629, s. 214 i UUB) finns en avritning gjord med svag blyerts av G 234. På denna avritning bygger renritningen i hans Runanteckningar 15 a nr 61 (ATA).

Inskriften enligt C. Säve: **b-----m : i : --rum : li- : --- : k - - þ--- : yfir : sen :
 faþur : --ulf ----- ok mo...u--- : ok : betar : ----- : ok : likat : ok : yfir :
 hehuat : aþ-ky- -a--- : y-- : -----iakub : ----- : ----**

I sin avritning uppfattar C. Säve runa 56 snarast som **r** och återger runföljden 50-53 som **mo(p)ur** i Gotlands runinskrifter (1859), nr 61.

G 234. Renritning i C. Säves Runanteckningar 15 a (ATA).

O. v. Friesen, anteckningsbok 9/7 1936 och A. Edles foto av hans uppmålning 1936: *** bu- - ik : i : bierum : l- : ger a : sa-...k: mo-âs an : ok : betar : b- ta : gin : -k : li** Korsets överända: **g**. Enligt O. v. Friesen är runa 6 **k** möjligen stungen. Runa 52 bedömer han snarare som **þ** än **u** och runa 67 som en stungen **g**-runa. Runa 74 har enligt honom troligen varit **f**.

Redan för C. Säve var stora delar av inskriften omöjlig att läsa. Det som han kunde läsa återger han i *Gotlands runinskrifter* (1859), s. 53: B i B(a)rum lit...yfir senn faþur...ulf ok moþur...ok Petar ock Likat ok yfir Heghwat...Iakup i... I not 95 s. 75 anför han att Likat kanske står för Liknhatt, a. sg. m. Med B(a)rum avser han förmodligen en gård Bara i före detta Bara socken eller själva socknen. Senare har vittringsskador och ovarsamhet tagit bort ytterligare delar av inskriften. Därtill kommer att ortografin är vacklande, t.ex. 7-13 **i bierum**, 21-24 **s[α]-[n]**, 50-55 **mo-sin** (*mōður sina* ?) och 72-76 **likat**. Förmodligen också i 63-66 **b-ta** och 108-112 **iakub**. I gutniska runinskrifter finns former som *Iakobr* och *Iakauþr* (den senare genom inlån av lågtyskans *Iakōp* med *au* genom ljudsubstitution för lågtyskans *ō*. Se härom C-E. Thors, *Kring några former av namnet Jakob i Namn och Bygd* 38, 1950, s. 136). En skrivning med *u* i detta namn är sällsynt. I Sveriges medeltida personnamn, artikeln *Iacob* förekommer den i fyra fall (*Iacuppær* 1285, *Iachuppe* 1381, *Iacub* 1461. Det skall dock nämnas att en skrivning *Iakup Stenstave* förekommer i inskriften på en kalk i Barlingbo kyrka (G. Lindström, *Anteckningar om Gotlands medeltid* 2 (1895), s. 55).

Bevarandeförhållandena gör att inskriften inte kan tolkas med visshet. Vi vet att någon, troligen från gården *Bierge* i Vallstena, lät göra gravvården över sin far, förmodligen också över sin mor, vars namn i så fall inte har varit nämnt i inskriften. Gravhällen är också lagd över två män, *Petar* och *Hegvatr*. Vilken ställning Jakob har haft är oklart, men eftersom namnet i övriga gotländska runinskrifter i tio fall av tolv uppträder med nominativ-*r* i subjektställning har gravhällen förmodligen lagts över honom. Eftersom han nämns i slutet av inskriften kan det dock inte uteslutas att han förekommer som den som huggit ristningen. Jämför avslutningen av G 55 Hemse kyrka: *Petar Auksarfa hann skraif mik*. Både *Petar* och

Iakaupr/Iakobr är vanliga namn i de gotländska runinskrifterna och är vid slutet av 1500-talet bland de vanligaste mansnamnen på Gotland. Se I. Fredriksson, *Svenskt dopnamnsskick vid 1500-talets slut* (1974), s. 30 och P-A. Wiktorsson, Botvi, Halltiaud och Sigref – om medeltida personnamn på Gotland (i *Gotländskt arkiv* 1992), s. 127 ff. Mansnamnet *Hegvatr* är i övrigt överhuvudtaget endast känt från inskrifterna G 317 Fleringe kyrka. Skrivningen **likat** avser förmodligen att återge mansnamnet *Likn(v)atr*, som jämte sidoförmen *Linatr*, förekommer sparsamt och då endast i de gotländska runinskrifterna G 113-114 och G 285. Om runföljden **b-ta:--n** förstås som en felhuggning av ett **bo[n]ta sin** – utelämnandet av nasal i en medeltida runinskrift är anmärkningsvärd men inte unik (G 131 **statiri** 'ståndstock') – kan man räkna med att inskriftens första namn är ett kvinnonamn. Det har troligen varit ett sammansatt namn på *Būt-/ Bōt-*, mindre troligt på *Rūð-/ Rōð-*. I det senare fallet skulle namnet kunna ha varit en moverad femininumform *Rōdelf*. Detta namn uppträder också i den vikingatida inskriften på G 134 Sjonhems kyrka.

Inskriftens **bierum** skall säkerligen förstås som en dativform pluralis *Biergum* och avser gården Bjärke i Vallstena socken. I Sören Norbys räkenskapsbok nämns bl.a. *per bierge* i Vallstena fjärding år 1523 (fol. 33 r.)

Gravhällens fragmentariska tillstånd medger inte någon precisare datering än till 1300-talet. Gravhällen har lagts över minst fyra personer, kanske så många som sex. Man kan därför ställa frågan om de var offer för pestens härjningar vid århundradets mitt.

235. Vallstena kyrka

Litteratur: F 246 ½, W 121-122. O. v. Friesen, *Anteckningsbok* 16/7, 29/7 1924, 9/7 1936 (UUB).

Runinskrifter i torr puts fördelade på fem rader under tornbågens södra anfang, ca en meter väster om valvbågens sydöstra hörn och på ett utrymme av 17-35 cm under anfangslisten. Framför ristningarna var tidigare en orgel byggd, varför de delvis skymdes vid O. v. Friesens undersökningar 1924 och

1936 och vid E. Wesséns granskning 1944. Efter E. Wesséns granskning har skador i väggen fyllts ut med kalkbruk och täckts med ett lager kalkmjölk. Vid Runverkets undersökning 1979 var orgeln borttagen.

a. 9 cm nedanför anfangslisten, 89 cm väster om södra tornbågens östra hörn. 158 cm över golvet. Runhöjd 3,5 cm.

Inskrift:

þ - - r h

5

G 235a. Foto: Bengt A. Lundberg 1987.

G 235a. Renritning: Helmer Gustavson.

Till läsningen: Bistaven i 1 **þ** grund men säker. Huvudstaven i runa 2 är ristad snett uppåt vänster. En linje som liknar en **k**-bistav syns till höger om huvudstavens övre del. Den kan inte säkert bedömas. Runa 3 består av en lodrät huvudstav, som i mitten har en vittringsskada. Toppen av huvudstaven i 4 **r** borta i punktartad skada. Inga spår av runor före 1 **þ** eller efter 5 **h**.

O. v. Friesen 1924: **þknrh**

Inskriften ger inte någon begriplig mening.

b. 14 cm under anfangslisten, 83 cm väster om södra tornbågens östra hörn, 154 cm över golvet. Runhöjd 4 cm.

Inskrift:

s - t - - - u - f - - - ... - yipr

5

10

15

G 235b. Foto: Bengt A. Lundberg 1987.

G 235b. Renritning: Helmer Gustavson.

Till läsningen: 1 **s** tydlig. Runa 2 består av en huvudstav. Två streck från huvudstaven snett nedåt vänster kan inte säkert bedömas, inte heller ett streck snett nedåt höger från huvudstavens topp. Runan kan ha varit en bindruna **ol**. Mittpartiet av huvudstaven i 3 **t** är bortvittrad. Av runa 4 återstår övre hälften av en huvudstav. Mittpartiet av huvudstaven i runa 5 borta i en skada. Av runa 6 återstår övre hälften av huvudstaven och övre öglan av bistaven i en **r**- eller **b**-runa. I 7 **u** är ett stycke av huvudstavens nedre del borta in en skada. Av runa 8 återstår huvudstaven och övre öglan i en **r**- eller **b**-runa. I 9 **f** är huvudstavens bas dold under en kalkbrukslagning. Av runa 10 återstår övre hälften av en huvudstav. Det samma gäller runa 11, från vilkens topp ett stycke av en **r**- eller **b**-bistav går snett nedåt höger. Av runa 12 återstår toppen av en huvudstav. Därefter en skada som har lagats med kalkbruk. Där kan 2-3 runor ha varit ristade. Av runa 13 återstår en huvudstav. Två korta streck utgår snett nedåt vänster från huvudstaven. Det ena är högt ansatt, det andra lågt. Det kan inte säkert avgöras om de är avsiktligt ristade. 14 **y** är stungen med en punkt. 15- 17 **ipr** är säkra. Inga spår av runor före 1 **s** eller efter 17 **r**.

O. v. Friesen 1924: **sältiarurfirari-yipr**

Inskriften ger intryck av att ha varit språkligt meningsfull. Något förslag till tolkning kan inte ges på grund av dess fragmentariska tillstånd.

c. 18 cm under anfangslisten, 84 cm väster om södra tornbågens östra hörn, 150 cm över golvet. Runhöjd 2-4 cm.

Inskrift:

st - - - n...l - - r
5 10

G 235c. Foto: Bengt A. Lundberg 1987.

G 235c. Renritning: Helmer Gustavson.

Till läsningen: 1 **s** är säker. 2 **t** skadad i toppen. Strax till höger om 2 **t** är två stavar ristade som är skadade i sin övre del. Den vänstra är lodrät och den högra lutar snett åt vänster. Runan har förmodligen varit en **u**-runa, där toppen av runan gått förlorad i en skada. Av runa 4 återstår större delen av en grund huvudstav samt anas möjligen rester av **f**-bistavar. Till höger och vänster om runan finns vittringsskador. Av runa 5 återstår en huvudstav. Huruvida ett diagonalt streck till vänster om huvudstaven är rester av en **a**-bistav kan inte avgöras. En halv centimeter till höger om runa 5 finns ett tunt lodrätt streck samt ett litet streck på platsen för en **n**-bistav. De läses med tvekan som **n**. Därefter ett 13 cm långt stycke utan spår av runor. I detta parti finns en skada som har lagats med kalkbruk. Av 7 **l** återstår övre hälften av huvudstaven samt bistaven, båda är ytterst grunda. Av runa 8 återstår övre hälften av en huvudstav. På platsen för en **a**-bistav syns ett mycket grunt streck som inte kan bedömas med säkerhet. Av runa 9 återstår övre hälften av en huvudstav och övre

öglan i en **b-** eller **r-**runa eller möjligen bistaven i en **p-**runa. 10 **r** är grund men säker. Därefter inga spår av runor.

O. v. Friesen: **stufan...-...luiþr**

Inskriften innehåller möjligen ordet *stuva* 'stuga'. Om detta ord se G 78 Kullans, Gerums sn samt G 70 Urgude, Sproge sn.

d. 24 cm under anfangslisten, 92 cm väster om södra tornbågens östra hörn, 135 cm över golvet. Runhöjd 9cm.

Inskrift:

maria

»Maria»

G 235d. Foto: Bengt A. Lundberg 1987.

G 235d. Renritning: Helmer Gustavson.

Till läsningen: Av 1 **m** är toppen av huvudstaven och större delen av högra bistaven borta en stor skada, som har lagats med kalkbruk. Övre delen av huvudstaven i 2 **a** har gått förlorad i samma skada, så också övre delen av 3 **r**. Inga spår av runor efter 5 **a**.

O. v. Friesen: **maria**

Inskriften återger namnet på Guds moder, Maria.

e. 35 cm under anfangslisten, 100 cm väster om södra tornbågens östra hörn, 133 cm över golvet. Runhöjd 1,5 cm. Runorna är ristade med nålstunna streck och mycket grunda.

Inskrift:

- - **uf**

G 235e. Foto: Bengt A. Lundberg 1987.

G 235e. Renritning: Helmer Gustavson.

Till läsningen: Av runa 1 och 2 återstår en huvudstav, inga spår av någon bistav. 3 **u** och 4 **f** är säkra. Därefter inga spår av runor.

O. v. Friesen: **stuf**

f. 35cm under anfangslisten och 32 cm väster om södra tornbågens östra hörn. 98 cm över golvet. Runhöjd 7 cm.

Inskrift:

- **skrif**a-

5

... *skrifadī(?)*...

»...skrev(?)...»

G 235f. Foto: Bengt A. Lundberg 1987.

G 235f. Renritning: Helmer Gustavson.

Till läsningen: Av runa 1 återstår nedre hälften av en huvudstav. Till vänster om runan en skada som fyllts ut med kalkbruk. Mellanledet och tredje ledet av 2 **s** kan endast anas. Delar av huvudstaven i 3 **k** skadade. Bistaven i 4 **r** har möjligen ristats tvärs över och förbi nedre delen av 5 **i**. I 6 **f** kan den nedre bistaven endast anas under kalklagret. 7 **a** har ensidig bistav. Basen

av huvudstaven kan endast anas under kalklagret. Runa 8 består av en lodrät huvudstav. Huruvida några nålstunna streck på platsen för **þ**-bistav är rester av en sådan bistav kan inte avgöras. Från huvudstavens topp syns ett tunt streck snett nedåt höger. Det är inte avsiktligt och hör inte samman med inskriften. Inga spår av runor efter runa 8, inte heller några sådana ovanför eller under inskriften.

O. v. Friesen: **askrifau**

E. Wessén: **hskrikai**

Verbet *skrīfa* i betydelsen 'rista' förekommer i medeltida runinskrifter på fastlandet och i gotländska runinskrifter. Det uppträder med både stark och svag böjning. De gotländska beläggen förekommer i putsinskrifter (G 217 a, G 224 och G 381), men också på silverkärlet G 146 Dune, Dalhems sn och i inskriften på den senmedeltida gravhällen G 55 Hemse kyrka. Om de nålstunna strecken till höger om huvudstaven i runa 8 är rester av en **þ**-bistav kan runföljden ha utgjort en del av en imperfektform *skrīfaði*. Det stycke av en huvudstav som är bevarad till vänster om 2 **s** skulle då kunna vara slutet av namnet på den person som skrev runorna.

236. Vallstena kyrka

Litteratur: F 246 ½, W 123. O. v. Friesen, Anteckningsbok 16/7, 29/7 1924.

Runinskrift i torr puts i norra tornbågen, 23 cm under anfangslisten, 100 cm väster om tornbågens östra hörn och 144 cm över golvet. Runhöjd 2,5-5 cm. Ovanför inskriften finns en åtta-uddig stjärna.

Inskrift:

halfriþr

G 236. Foto: Bengt A. Lundberg 1987.

G 236. Renitning: Helmer Gustavson.

Till läsningen: Runorna är djupa och tydliga. 1 **a** har ensidig bistav.

Runföljden 4-8 **friþr** är ristad med stupade runor.

Inskriften kan tolkas som mansnamnet Hallfred (runsv. *Hallfreðr*) eller kvinnonamnet Hallfrid (*Hallfrīðr*), vilka i övrigt inte är säkert belagda i runinskrifter. Se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1966, s. 22.

237. Norrgarde, Vallstena socken. Nu i Gotlands länsmuseum

Litteratur: L. Thunmark Nylén, brev till Th: Snædal 5/8 1981 (Runverket).

Bryne från Norrgarde i Vallstena socken, nu i Gotlands länsmuseum där det har inv. nr 9291. Brynet som är av gråsvart skiffer är rektangulärt i genomskärning och 71 mm långt och 13-16 mm brett. Det är avbrutet i den ena ändan och tvärt avskuret i den andra. Brynet påträffades i maj 1943 under grunden till en flygelbyggnad på Norrgarde. Att brynet fanns i Läns museets samlingar meddelades till Runverket av L. Thunmark Nylén i augusti 1981.

Inskrift:

fuporkhn-a-...

G 237. Foto: Bengt A. Lundberg 2007.

Till läsningen: Runorna är tunt ristade. Runhöjd 11 mm. Hög ansatta raka bistavar i 1 **f**. Av 3 **þ** återstår huvudstaven och anas övre hälften av bistaven. Av bistavarna i 4 **o** syns endast ansättningarna mot huvudstaven. Bistavens mitt i 5 **r** kan inte iakttagas. Högt ansatt ensidig bistav snett nedåt höger i 8 **n**. Huvudstaven i runa 9 är säker. Strax nedanför toppen av huvudstaven syns en linje snett nedåt vänster. Högt ansatt bistav snett nedåt vänster i 10 **a**. 3 mm till höger om 10 **a** är en lodrät stav bevarad till vänster om brottkanten. Förmodligen har den utgjort första ledet i en gotländsk **s**-runa eller ett kortkvist-**s**. Av runformerna att döma torde inskriften vara medeltida. Futharkinskrifter på brynen förekommer också på G 263 Väskinde sn, Väskinds gård, G 281 Boge sn, Västers och G 311 Hangvars sn, Kullshage.